

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Kunst - J.M. de Jong

Aankondiging van de geboorte

194

Kerkelijk leven- A.L.Th. de Bruijne

Rond oud en nieuw

195

Meditatief - A.M. de Hullu

Scheur de hemel en daal neer

199

Wandelen met God - J.T. Oldenhuis

Ziet hoe tere is de Here

200

Achtergronden - R.R. Roth

Onmondigen aan het

Heilig Avondmaal (3)

202

Lied van de week- J. Smelik

U Jezus Christus, loven wij

206

In gesprek met - W.M. Bakker

“Ik ben directer geworden in mijn preken”

208

Uit de kerken

**Redactie, medewerkers en uitgever van De Reformatie wensen alle lezers
goede feestdagen en een gezegend 2008**

Aankondiging van de geboorte

Een onbekende kunstenaar uit Silezië (in Polen) schilderde rond 1490 deze *Aankondiging van de geboorte*, misschien als rouwbord voor een overleden kunstenaar. Wellicht hing het ooit aan een pilaar in de Heilige-Geest-kerk in Wrocław. De duif die de Heilige Geest verbeeldt, vlak boven Maria, heeft een wel heel opvallende aureool.

J.M. de Jong ■

De voorstelling is traditioneel: links zien we de engel die het woord doet, rechts zien we Maria aandachtig luisteren. Opvallend is de prachtig geborduurde mantel met zwarte bloemfiguren op een gouden ondergrond. Dezelfde soort motieven in bruin op goud keren terug in het onderkleed van Maria, in het kussen dat op de bank achter haar ligt en op het gordijn dat achter de maagd vanaf het plafond over de bank naar beneden hangt. Het lijkt erop alsof Maria daar op een soort troon gezeten heeft. Nu ligt ze geknield voor de lessenaar. Zojuist heeft ze gelezen in een gebedenboek: ze slaat met haar linkerhand een blad om. We zien de tekst in twee kolommen die met zwarte en rode inkt geschreven is. Aandachtig luistert ze - zonder om te kijken - naar wat de engel haar te zeggen heeft. De boodschap zweeft in een banderol door de ruimte: *AVE GRACIA PLENA DÑS TECU* (Gegroet, je bent begenadigd, de Heer is met je; Luk. 1:28).

Symboliek

Opvallend is de symboliek in dit schilderij. De engel draagt in zijn linkerhand een grote gouden staf met bovenaan een versiering in de vorm van een kruis. De dwarsarmen daarvan hebben de vorm van een bloem: een iris of lelie. Die bloem, en dan vooral de witte variant, is in de Middeleeuwen het symbool van de zuiverheid. De staf verwijst daarmee zowel naar de onbevleete ontvangenis als naar het lijden dat het kind dat hier aangekondigd wordt, gaat meemaken.

De witte duif als symbool van de Heilige Geest is heel bijzonder. We zien de vogel echt door de ruimte fladderen. Dat komt doordat hij recht van voren is weergegeven. Door de verkorting van het lijf lijkt de duif des te levensechter. Het diertje draagt een wel heel grote aureool met zich mee. Meestal werd die maar heel summier aangegeven. Zou dat iets met de functie van het schilderij te maken hebben gehad? Sommige onderzoekers veronderstellen dat het ooit

in een kerk hing die gewijd was aan de Heilige Geest.

Er is nog een tweede vogel met symboliek op dit paneel te ontdekken. Vlak onder de knie van de engel zien we op een witte tegel van de plavuizen vloer een putter of distelvink zitten. De naam van dit vogeltje zegt het al: het nestelt vaak tussen doornstruiken. En als het dan ook nog een rode kop heeft, dan is in de middeleeuwen de link naar de doornenkroon en het lijden van Christus snel gelegd.

Onduidelijk is de betekenis van het aapje dat voor het puttertje zit. Wanneer het aan een ketting zou zitten, zou het kunnen verwijzen naar de berouwvolle gelovige die de weg naar Christus heeft gevonden. Een losse aap zou de duivel (de *aap van God*) kunnen verbeelden, maar ook symbool kunnen staan voor de beeldende kunst. Een kunstenaar is namelijk een imitator van de natuur, zoals een aap de mens imiteert. Wellicht dat toch die laatste betekenis is bedoeld. Links onder op het schilderij bevindt zich een wapenschild: een rood veld met drie zilveren schilden. Andere onderzoekers denken dat het schilderij daarom door een kunstenaar (of zijn familie) aan een kerk geschonken is. Misschien was hij heraldisch schilder en wilde hij (of zijn nazaten) met dit cadeau de heilige maagd vereren en zo vergeving van zonden afsmecken.

N.a.v.: *Annunciatie*, wellicht Breslau (Wrocław), eind 15^e eeuw. Tempera, bladgoud en bladzilver op grenenhouten paneel, 74x60 cm. Afkomstig uit het Nationaal Museum te Warschau en nog tot 6 januari 2008 te bewonderen in Museum Catharijneconvent te Utrecht (zie ook het artikel over die tentoonstelling in *De Reformatie* van 1 december j.l.).

Jan de Jong geeft les in kunstvakken aan de GSRandstad in Rotterdam en doceert kunst- en cultuurwetenschap aan de EH te Amersfoort.

Rond oud en nieuw

Paradigmaverandering in de vrijgemaakte kerken? (1)

Dit artikel gaat niet over de komende jaarwisseling. Ik wil graag doordenken over iets wat in de afgelopen weken kerkelijke aandacht trok. Het gaat over de grote veranderingen die zich in de kring van de Geformeerde kerken (vrijgemaakt) voordoen. Daarover lezen wij in een rapport voor de komende Generale Synode van Zwolle-Zuid (te vinden op de website www.gkv.nl). Volgens dat rapport beleven wij als kerken een overgang 'van oud naar nieuw'. In het laatste 'kerkelijk leven' van dit jaar én in het eerste van het nieuwe jaar besteed ik er aandacht aan.

A.L.Th. de Bruijne ■

Verdedigen?

Dat kan argwaan wekken. Het rapport is van 'deputaten dienst en recht'. Die houden zich onder meer bezig met het functioneren van predikanten en zijn erbij betrokken als deze vastlopen. In dat verband hebben deputaten ook kritiek op de Theologische Universiteit en op het predikantsprofiel dat daar momenteel ontwikkeld wordt. Ik werk aan die instelling, zodat het zou kunnen lijken alsof ik de universiteit en haar ideeën wil verdedigen. Maar dat is niet mijn bedoeling.

Ik ben het namelijk gewoon eens met de kernstelling van het rapport op dit punt. Predikanten gaan niet alleen beter functioneren doordat je hun taakgebieden helderder maakt. Ze moeten ook kunnen omgaan met de context van onze cultuur en samenleving en met veranderingen die daardoor ook binnen de kerken aan de orde zijn. Overigens denk ik niet dat de opstellers daarmee iets anders zeggen dan de universiteit. Ik heb tenminste in de presentatie die de rector, Prof. De Ruijter, hield op de onlangs gehouden regioavonden, hem net zo iets horen betogen!

Maar deze discussie ligt binnen de universiteit niet in de eerste plaats op mijn terrein. Ik ben geïnteresseerd in de analyse van de veranderingen in onze kerken. Die speelt in het rapport een grote rol. En ondanks alle goede bedoelingen die de opstellers daarbij blijken te hebben, ben ik er niet gelukkig mee. Ik denk zelfs dat van deze analyse schadelijke effecten kunnen uitgaan.

Waardering

Nu wil ik met mijn kritiek de broeders en zusters uit dit deputaatschap niet ontmoedigen. Ik weet maar al te goed dat het pijn kan doen als een werkstuk waarin je jaren energie hebt gestoken, binnen de kerken waarvoor je het deed, wordt afgebrand. Aan de andere kant weet ik ook dat je daar gewoon doorheen moet en zelfs van onbillijke kritiek toch iets kunt leren. Wil ik dan onbillijke kritiek gaan opschrijven? Nee, maar ik vrees dat mijn opmerkingen wel hard kunnen aankomen. Ik vind de analyse ronduit slecht... En dat terwijl ik grote waardering heb voor de inzet en het vele werk van deze deputaten binnen de kerken.

Ook dit rapport laat daarvan het nodige voelen. Behalve de bezinning waarom de synode hen gevraagd had, moesten zij ook bezig zijn met allerlei aspecten van het predikantswerk. Van arbeidsvoorwaarden tot mentoraat, van nascholing tot overleg met andere betrokkenen rond het predikantsambt, en van 'normale' situaties tot moeilijke en soms tot crisissituaties. Vele uren werk is daarin gaan zitten. Het rapport vertelt hoe één van de deputaten zich tot het uiterste vrijwillig inzette voor problematische situaties. Alleen al deze broeder moest daaraan ongeveer elke week elke avond besteden, vaak door in het land op pad te gaan. Ook blijkt uit het rapport dat het deputaatschap haar taken verdeeld heeft over subsecties van ongeveer drie leden. Het viel me op dat enkele namen in alle subsecties voorkwamen! De inzet en betrokkenheid van deze deputaten zijn groot. Veel kerkenraden hebben daarvan ook mogen profiteren. Ik vind het geen wonder dat het rapport aan de synode een budget vraagt om bij-

voorbeeld de hulpverlening aan kerkenraden in nood voortaan professioneler te mogen aanpakken, en niet te hoeven leunen op vrijwillige inzet die eigenlijk uitgaat boven wat je redelijkerwijs van mensen kunt verwachten. Met deze waarderende opmerkingen wil ik mijn kritiek nadrukkelijk in het juiste perspectief plaatsen.

Gigantisch

Wat vind ik dan zo problematisch aan de analyse van dit rapport? Om dat te kunnen uitleggen, vertel ik eerst wat daarvan de kern is. Volgens deputaten is er sinds de jaren '60 in Nederland veel gewijzigd. Er is sprake van democratisering, individualisering, secularisering, automatisering en globalisering. De kerk loopt vaak een beetje achter op de samenleving. Maar sinds ongeveer 1990 beïnvloeden deze ontwikkelingen ook onze kerken. Deputaten spreken van een 'paradigmaverandering' om aan te geven dat het maar niet om kleine cosmetische wijzigingen gaat. Het verschil tussen 1960 en 2007 is, zeggen ze, 'gigantisch'. We moeten daarom bijvoorbeeld de 'nieuwe vrijgemaakten' niet met een kluitje in het riet sturen als ze ons daarop aanspreken. Dat doen we alsof we de veranderingen ontkennen of marginaal noemen. De 'nieuwe vrijgemaakten' heb-

hun schematische typeringen van oud en nieuw

ben gewoon gelijk. Alleen laden zij die veranderingen principieel en beseffen wij dat ze 'arbitrair' zijn. Met dat laatste woord zegt het rapport eigenlijk: "In 1960 was het goed zoals het toen ging. Vandaag mag het ook anders gaan".

Opsomming

Deputaten vullen de genoemde paradigmaverandering ook nader in. Zij presenteren een opsomming in twee kolommen. In de eerste staat hoe het was in de oude situatie, in de tweede hoe het nu is of wordt. Daarbij kijken ze naar zes aandachtsvelden: kerkenraad en gemeente, ambt en persoon, verstand en gevoel (identiteit), plaatselijke regels en sturing, kerk en kerkverband, en kerk, kerken en wereld. Het voert te ver om alle voorbeelden die ze daarbij opvoeren, hier weer te geven. Het gaat om een lijst van 22 punten van vergelijking tussen oud en nieuw. Ze zijn heel divers. Zo zagen we onder het oude gesternte onze ambten als rechtstreeks gegeven in het Nieuwe Testament, terwijl we ze nu beschouwen als tijdbonden invulling van wat het Nieuwe Testament zegt. Vroeger wilden kerkenraden het iedereen naar de zin maken om de gemeente bij elkaar te houden. Nu trekken ze

gewoon hun eigen spoor, ook als veel gemeenten daarmee niet blij zijn. In het eerdere paradigma waren de kerkdiensten bedoeld voor de eigen leden, het huidige wil ze ook missionair gebruiken, bijvoorbeeld via laagdrempelige invulling ervan.

Eenzijdige invalshoek?

Een eerste vraag rijst als we nagaan waarom juist deze 22 punten zijn geselecteerd. Zij zijn niet bedoeld als losse voorbeelden, al realiseert het rapport zich dat het ter wille van de beknoptheid wel wat kort door de bocht gaat. Maar hetzelfde zou, lezen we, ook in een heel boekwerk kunnen worden uitgelegd. Kennelijk zijn de schrijvers zeker van hun zaak. Hoe beknopt ook, dit achten zij een trefzekere weergave van de veranderingen. Bij enig nadenken lijkt het predikantschap een selectie criterium te zijn geweest. Bij hun 22 punten gaat het namelijk ook over de functie van de predikantsvereniging en de arbeidsvoorwaarden van dominees. Dat zijn echt details die je alleen maar interesseren als je een vergrootglas richt op de predikant. Voor een algemene cultuuranalyse van de omslag in de kerken zijn ze te priegelig. Bij zo'n analyse zouden juist andere elementen aan de orde moeten komen, die ik in de opsomming van de deputaten mis. Nu ontstond in de publiciteit rond het rapport de indruk dat deputaten wel een soort totaalanalyse bieden van de cultuuromslag binnen de kerken. Dat deed stof opwaaien. Kan dat stof dus weer neerslaan omdat ze het veel beperkter blijken te bedoelen?

Opdracht?

Daar ben ik niet gerust op. Deputaten hebben namelijk een merkwaardige verandering aangebracht in de opdracht die de synode hen had meegegeven. Die opdracht bleef inderdaad beperkt tot het predikantsambt. De synode van Amersfoort droeg hen bijvoorbeeld op 'antwoord te geven op de vraag waardoor het komt dat zich in een groeiend aantal situaties problemen voordoen' tussen predikant en kerkenraad of gemeente. Daarover verlangde de synode 'visieontwikkeling'. Ook moesten zij 'ontwikkelingen in de kerken terzake van dienst en recht van predikanten' signaleren en analyseren. Deputaten vatten deze opdrachten in eigen woorden kort en wat simpeler samen. Maar daarbij verschuift de inhoud. Zij maken ervan: 'Ga na wat er gaande is in onze kerken en wat er mee daardoor speelt tussen predikanten en kerkenraden'. Wat in de synodeopdracht van meet af gekoppeld is aan het predikantsambt, leggen zij in twee aparte opdrachten uiteen ('wat er gaande is' én 'predikantsperikelen'). Daardoor lijkt het nu ineens alsof de synode hen de aparte opdracht gegeven heeft om in het algemeen de ontwikkelingen binnen de vrijgemaakte kerken te analyseren. Hun spre-

ken over een 'paradigmaverandering' sluit daarbij aan. Mijn ongerustheid lijkt terecht. Deputaten bedoelen hun opsomming bij nader inzien toch wel als een analyse van wat er binnen de vrijgemaakte kerken in het algemeen aan het gebeuren is.

Kritiek

Dat brengt mij dan ook tot twee eerste punten van kritiek. In de *eerste* plaats zijn deputaten met deze ambitie verder gegaan dan de synodeopdracht. Zij hebben zichzelf een podium verschaft om een boodschap over de ontwikkelingen binnen de vrijgemaakte kerken te brengen. Daarmee gaan zij hun boekje te buiten. Ongetwijfeld met de beste bedoelingen: verhelderen wat er speelt rond predikanten. Toch roept het ook de vraag op wat hen daarbij eventueel nog meer drijft. Zij hadden mijns inziens ook kunnen volstaan met erop te wijzen dat de pluraliteit binnen de kerken veel groter geworden is, dat dit belangrijke gevolgen heeft voor het functioneren van predikanten en dat het dus ook consequenties moet hebben voor de eisen die je aan predikanten stelt en voor hun nascholing. Dat zou ik allemaal met hen eens zijn geweest. En ik vermoed dat dit voor velen geldt. Maar waarom zo'n 'cultuuranalyse'? Daardoor roepen zij juist problemen op en leiden zij af van het goede belang dat ze voorstaan. Zit hier misschien een zekere zendingsdrang achter? In het volgende artikel zal ik uitleggen dat dit volgens mij inderdaad het geval is.

Mijn *tweede* punt van kritiek betreft de analyse zelf. Volgens mij maken deputaten op geen enkele manier waar dat hun opsomming van 22 punten in zes rubrieken een trefzekere en afdoende analyse vormt van de veranderingen. Niet voor niets wees ik aan dat hun eigen blikveld van predikantsperikelen kennelijk onbewust nogal aanwezig was in hun waarnemingen. De blik van deputaten op de situatie binnen de kerken blijkt bij nader inzien behoorlijk beperkt.

Onderbouwing

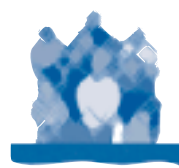
Op grond waarvan vind ik de analyse van deputaten tekortschieten? Mijn belangrijkste kritiek is dat vrijwel elke onderbouwing voor hun inzichten ontbreekt. Op wiens gezag moeten wij, en vooral de kerken, dit allemaal aannemen? Deputaten stellen namelijk voor dat de synode hun analyse een goede basis noemt voor het beleid rond predikanten. Op grond waarvan zou de synode dat moeten doen? Zij presenteren met hun opsomming dus 22 typering van 'oud' en 22 typering van 'nieuw'. Voor de analyse van de 'oude' situatie gebruiken deputaten hoegenaamd geen bronnen. Zij verwijzen alleen in het algemeen naar de verschillende delen uit de serie 'Vuur en vlam' en naar het recente boek 'Vrijgemaakte

vreemdelingen'. Daaruit kunnen wij volgens hen een beeld van het verleden opdoen. Dit is ongetwijfeld waar. Maar wie de genoemde boekjes nog eens doorbladert, vindt nergens de concrete punten van deputaten terug, al helemaal niet in de vorm waarin zij ze presenteren. Zij halen hun opsomming rond 'oud' niet rechtstreeks uit deze bronnen. De algemene verwijzing naar deze bronnen camoufleert dat de opsomming zelf vooral op persoonlijke herinneringen en impressies gebaseerd blijft. Nu

predikanten moeten ook kunnen omgaan met de context van onze cultuur en samenleving en met veranderingen

kunnen persoonlijke impressies waardevol zijn. Ik heb zelf ook zo mijn visie op het vrijgemaakte verleden. Op sommige punten spoort deze wel met die van deputaten. Maar je kunt op je tien vingers natellen dat anderen het absoluut niet eens zijn met de typering van deputaten. En weer anderen halen andere elementen uit het verleden naar voren. Daarom lijkt het bij voorbaat teveel gevraagd om de gezamenlijke kerken in synodeverband bijeen op deze basis mee te krijgen. Wie dat verwacht, is zelfs een beetje naïef. Het vergt minstens een echte onderbouwing.

Nog sterker is dat het geval bij de typering van 'nieuw'. Daarvoor voeren deputaten zelfs helemaal geen bron aan! Ook hier staan best typering bij die ik persoonlijk herken. Maar ik heb ook veel vragen en verwacht er bij anderen nog meer. Is dit het beeld van de huidige kerken? Vormt één bepaalde lijn, die deputaten noemen, de dominante? Wie maakt dat uit? Spelen er niet meer zaken, die misschien zelfs belangrijker zijn? Ter illustratie herinner ik aan het commentaar van Peter Bergwerff in het *Nederlands Dagblad*. Hij liet ons weten zich noch bij 'oud' noch bij 'nieuw' thuis te voelen en dacht dat dit voor meer vrijgemaakten geldt. Nu kun je bij 'oud' zeggen: als veel kerkleden zich daar vandaag niet bij thuis voelen, hoeft dat nog niet te betekenen dat de situatie niet zo was. Maar bij 'nieuw' raakt zo'n constatering wel direct je analyse. Als veel van de nu levende 'vrijgemaakten' zichzelf niet herkennen in de typering van 'nieuw', moet de vraag opkomen hoe trefzeker deze typering dan zijn. Of plaatsen deputaten dit soort 'vrijgemaakten' gemakshalve in de marge van de echte beweging, die zij voor ons hebben gedefinieerd? Het zal altijd moeilijk zijn om ontwikkelingen die nog volop spelen, overtuigend in kaart te brengen. Maar het is een vorm van zelfoverschatting dit te willen doen zonder enige verwijzing naar deskundige literatuur. Daarbij denk ik aan

empirische onderzoeken, aan sociaal-wetenschappelijke analyse, aan cultuurfilosofie en aan cultuurtheologie. Op al die terreinen bestaat veel literatuur, natuurlijk niet specifiek gericht op onze kerken, maar wel op andere kerken, op onze samenleving en op de westerse cultuur. Minstens zou de analyse van wat bij 'nieuw' hoort, moeten plaatsvinden in het licht van dit soort kennis.

Uiteenlopende krachten

Deputaten lijken overigens helemaal niet zoveel boodschap te hebben aan wat anderen al geschreven hebben. Soms had dat hun analyse kunnen versterken, soms ook nuanceren of aanvullen. Zo heeft Prof. dr. B. Kamphuis de laatste 10 jaar in meerdere publicaties, ook in ons blad de aard van de binding aan de belijdenis besproken. Dr. E.A. de Boer heeft zich beziggehouden met de structuur van onze zekerheden, die minder massief zijn geworden maar toch niet moeten omslaan in relativisme. Ik heb mijzelf bezonnen op de Bijbel en ons gebruik daarvan. Merkwaardigerwijs stellen deputaten echter dat in alle verandering van 'oud' naar 'nieuw' de kern van het geloof buiten schot blijft. Zij doelen daarmee op de band aan Christus, de Bijbel en de belijdenis, en eventueel op nog wat extra zaken daarbuiten. Als we dan toch de 'nieuwe vrijgemaakten' als getuigen opvoeren, zij wijzen juist op veranderingen op *die* terreinen. Ook volgens mijn eigen waarneming is er binnen de kerken wel van alles aan de hand rond deze kernzaken. En mijn intuïtie zegt dat ook sommige ontwikkelingen op die terreinen in de komende jaren wel eens heel snel zouden kunnen gaan. Wat bedoel je bijvoorbeeld met 'een persoonlijke band aan Christus'? Vroeger dacht ik dat iedereen die deze uitdrukking met mij hanteerde, op dezelfde werkelijkheid doelde. Nu merk ik soms dat ik met mensen die deze termen niet hanteren, ten diepste toch op één lijn zit. Tegelijk bekruipt mij soms het gevoel dat zij die met mij deze uitdrukking wel gebruiken, soms een andere Christus lijken te kennen dan de gekruisigde en opgestane die ik bedoel. Omgekeerd denk ik ook dat de beweging die al is ingezet in de richting naar een meer dynamische binding aan de belijdenis, nog heel wat verdere consequenties zou kunnen krijgen.

Als deputaten meer hadden gedaan met andere hedendaagse cultuuranalyses zouden ze ongetwijfeld ook bewaard zijn voor hun schematische typering van oud en nieuw. Ze roepen namelijk op veel punten een eenvormig beeld van oud én van nieuw op. Als er één zaak echter duidelijk wordt uit hedendaagse cultuuranalyses, is het wel dat er in de samenleving niet één beweging plaatsvindt, maar meerdere tegelijk. Bijvoorbeeld rond het kernbegrip 'secularisatie', dat ook deputaten noemen, worden tegenwoordig veel nuances aangebracht. Volgens sommigen is er helemaal geen sprake van secularisatie. Anderen spreken minstens van een gelijktijdige beweging van resacralisatie. Hetzelfde geldt voor de andere zogenaamd onomkeerbare veranderingen sinds de jaren '60, die dus ook in de kerk onomkeerbaar zouden worden zodra ze daar doordringen. Zowel historici als sociologen plaatsen daarbij grote vraagtekens. Vormden die jaren '60 misschien een tijdelijke oprisping, waaraan je jezelf vervolgens dus ook niet al te veel gelegen moet laten liggen? Maar dan zouden deputaten ons uitnodigen ons als kerken te laten biologeren door een zogenaamd onvermijdelijke verandering in de cultuur die helemaal niet zo zeker is. Recente cultuuranalyses geven alle reden om te spreken van meerdere trends en bewegingen die helemaal niet allemaal dezelfde kant op wijzen. Ze zijn vaak onderling tegenstrijdig en trekken aan verschillende uiteinden van het maatschappelijke touw. Daarom is het op veel punten onvoorspelbaar welk van die uiteenlopende krachten het gaat winnen. Er bestaat geen eenduidige overgang van oud naar nieuw. Illustratief voor de beperkte blik die deputaten ook zelf hebben, is een opmerking rond de nascholingscursus voor predikanten. Die ging over hermeneutiek. Deputaten noemen aandacht voor dat thema 'interntheologisch' en het herhalen van oude antwoorden in een beetje gemoderniseerde vorm. Het moet volgens hen ook gaan over de cultuur en de leefwereld. Daarmee laten zij zien zelf niet op de hoogte te zijn (merkwaardig, want één van hen was bij die cursus betrokken). Hermeneutiek bedoelt vandaag niet alleen te kijken naar de uitleg en toepassing van de Bijbel. Het gaat (en ging in die cursus, die ik zelf mee gaf) nadrukkelijk ook om het duiden en

begrijpen van cultuur en leefwereld. Als deputaten het boek *Gereformeerde theologie vandaag* zouden bestuderen, zouden ze dat accent ook meermalen tegenkomen.

Koddig

In het volgende artikel kijk ik nog wat gedetailleerder naar verschillende typering van 'oud' en 'nieuw'. Maar nu al trek ik de conclusie dat dit spraakmakende onderdeel van hun rapport in de lucht hangt en een zekere eigenwijsheid uitstraalt. Zij weten hoe het zit en hebben daarvoor geen input van anderen nodig. Deputaten typeren de huidige situatie zelf als één met een grote verscheidenheid aan visies. Zij signaleren dat kerkmensen hun eigen keuzen willen maken en zich niet zo gemakkelijk voegen naar gemeenschappelijke opvattingen en leiders. Maar dat geldt dan ook van je kijk op wat er vandaag aan de hand is! In dat licht is het vreemd dat zij in dit rapport ervan uitgaan dat iedereen deze analyse met hen zal delen. Het staat haast koddig als we hen zien schrijven: *Voor ons verhaal is alleen van belang dat deze verandering gáánde is. Gezien ieders eigen keuze kun je er van alles van vinden, maar dat heeft geen zin: dit is nu eenmaal de stand van zaken* (curs. althdb). Dat is wel erg zelfverzekerd na een rapport zonder enige onderbouwing! Ten diepste hanteren deputaten hier een gezagsargument. De kerken hebben deze analyse te slikken *op hun gezag*. Maar zij zullen er nu zelf op stuiten dat gereformeerden zich tegenwoordig inderdaad van gezag vrij weinig aantrekken...

Als dit rapport de aftrap bedoelde te zijn voor een goed en eerlijk kerkelijk gesprek over de veranderingen die zich onder ons voordoen, zou ik het waarderen. Maar deputaten vinden hun analyse al zozeer het laatste woord dat ze iedereen daarachter trekken. Alleen al de eerste reacties erop laten zien dat dit niet zal gebeuren. Er ontstaat alleen maar een extra discussiepunt rond hun paradigmaverandering. Kerkelijke beleidsvorming valt daarom op deze analyse niet te baseren.

Dr. Ad de Bruijne is docent aan de Theologische Universiteit te Kampen en eindredacteur van dit blad.

Scheur de hemel en daal neer

**Ik ben de HEER, er is geen ander
die het licht vormt en het donker schept.
Hemel, laat gerechtigheid neerregenen,
laat haar neerstromen uit de wolken,
en laat de aarde zich openen.
Ik, de HEER, heb dit alles geschapen.
(Jesaja 45:6-8)**

A.M. Hullu ■

Donker

Vandaag begint de kerstvakantie. Een week van kerstvieringen hebben we achter de rug. Het is al bijna kerstfeest. Maar zondag in de kerk zitten we nog in de adventstijd. Op welke dag de zondag voor kerst ook valt - het kan variëren van 18 tot 24 december - het is altijd de donkerste zondag van het jaar. De zon komt pas op om kwart voor negen en gaat al onder om half vijf.

Ook al staat het kerstfeest voor de deur, het is goed om nog even de donkere kleur van de adventstijd op je in te laten werken. De Schepper van licht en duisternis gebruikt het duister om je extra goed te laten zien hoe mooi het licht is. Neem daarom deze zondag nog de ruimte voor een vierde adventszondag.

Doorbraak

Toen ik deze overdenking schreef, wist ik nog niet of de donkerste zondag van het jaar een regendag zou worden. Maar of het nou droog of nat is, het beeld van de regen zegt iets over de redding van de wereld. De aarde kan alleen openbreken en zichzelf versieren met fris groen, als eerst de hemel openbreekt om regen neer te laten stromen. In Jesaja 45 wordt dit beeld gebruikt bij het optreden van een Perzische koning. Het lijkt een toevallige ontwikkeling in de geschiedenis als midden in de vijfde eeuw voor Christus een zekere Cyrus macht krijgt over vrijwel heel het Midden-Oosten en een politiek voert van religieuze tolerantie: alle overwonnen volken mogen hun eigen godsdienst onderhouden. In mensenogen lijkt dit toeval, maar de Bijbel maakt duidelijk dat God het zo bestuurt heeft dat op gezag van deze koning de tempel in Jeruzalem herbouwd wordt. De dorre aarde breekt open en fris groen geestelijk leven bloeit op. God opende daarvoor de hemel. Cyrus wordt in Jesaja 45 zelfs de gezalfde van de Heer genoemd.

Niet alleen maar donker

Dit is allemaal lang geleden, maar het beeld spreekt nog steeds. De doodse aarde kan alleen openbreken en iets moois voortbrengen als eerst de hemel openbreekt. Voor de redding van de wereld was een hemelse doorbraak nodig. Er zou geen leven met God mogelijk zijn als God niet op aarde was komen leven.

Gods Gezalfde laat heel duidelijk merken dat hij in een dode en donkere wereld komt als hij volwassen geworden is. Hij gaat de mensen opzoeken. Daarvoor is hij gekomen. Maar niet op een plek waar ze opvallen door al het goede wat ze doen. Dat had heel goed gekund. De mensen van toen deden vast net zoveel goede dingen als wij vandaag. Ze gingen naar de synagoge, ze vierden de feesten in Jeruzalem, ze hielpen anderen die het krap hadden, ze kwamen publiek uit voor de naam van de Heer. En zet dat alles nou niet direct aan de kant als schijnheiligheid. Nee, net als wij waren het mensen die zich inspanden om de Here te dienen. De vruchten daarvan waren ook zichtbaar. En toch...

Waar komt hij?

De volwassen Jezus gaat de mensen opzoeken. Niet in een omgeving waar je ziet hoe hun geloofsleven bloeit. Hij kiest juist een dorre woestijn. Het is een plaats waar de levenloosheid er uit komt. Johannes wijst ze op hun tekortkomingen en ze geven het toe, met woorden en met het symbool van de onderdompeling. Over die dopelingen en het leven dat ze voor die tijd geleid hebben, valt vast veel goeds te zeggen. Maar dat doet er even niet toe. Jezus wil bij mensen komen die beseffen dat ze hem nodig hebben. Daarom nog graag een vierde adventszondag.

Ds. Harrie de Hullu is predikant van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid.

Ziet hoe tere is de Here

wandelen met God

De grote heilsfeiten overdenkend...

J.T. Oldenhuis ■

Pinksteren

Als het Pinksteren is, denk ik: dit is het. Dit overtreft alles. Die overdonderende manifestatie van God, dat hoorbare en zichtbare bewijs van zijn aanwezigheid, die herhaling van Gods verschijning op de Sinaï met vuur en wind, die definitieve vastlegging van de koers die Hij uitzet voor alle komende eeuwen. God is daar waar men zich schaart rondom de enige naam die gegeven is om daardoor gered te worden, de naam van zijn Zoon Jezus de Christus. Dat is toch haast ongelooflijk! God aanwezig bij gewone mensen! En wie bij deze God wil horen, moet zich dáár aansluiten. Wereldwijd. In alle talen zal dat nu de wereld gaan beheersen. Dat is meteen de korte samenvatting van de toespraak van Petrus. Vanaf die dag moet elke preek daarop gebaseerd zijn. En dan het geweld dat toen losbrak. Ja, Pinksteren is alles en dat zal nu de wereld beheersen. Maar als je goed luistert, is dat allemaal gebaseerd op de grondleggende gebeurtenis waar Petrus over spreekt: er zou helemaal geen Pinksteren geweest zijn, als de hemelvaart er niet aan vooraf gegaan was.

Pinksteren is het vervolg van de Hemelvaart!

Hemelvaart

Als het Hemelvaartsdag is, denk ik: het kan toch niet dat we slechts die ene dag in de week er voor reserveren om daar nog eens aan terug te denken. Het beheerst alles wat er daarna gekomen is. Die machtige overweldigende gebeurtenis, toen Hij voor de ogen van zijn leerlingen zich majesteitelijk van de aarde verhief en zijn armen in een zegenend gebaar uitbreidde en de wolk van Gods aanwezigheid binnenging. De koning die zijn troon beklom. De priester die zijn zegen gaf. Alles wat er daarna over hem gezegd is, wordt daardoor beheerst. Het is het laatste wat er op aarde ooit van Jezus is gezien. En daar hebben we dan één onnozele donderdag voor gereserveerd, waarop de mensen uitgaan en de kerk voorbijlopen. Hoe ongelooflijk de hemelvaart is, is mij ooit duidelijk geworden toen één van mijn catechisanten de hele sfeer die ik had opgeroepen met een zo aanschouwelijk mogelijke vertelling van die gebeurtenis, kapot scheurde met de

opmerking, dat het allemaal niet kon, omdat hij in de dampkring uit elkaar gesprongen was zonder ruimtepak. De tijd die het lachsalvo dat toen losbrak, duurde, was net lang genoeg voor mij om de irritatie over die interruptie te overwinnen en te reageren met: precies, jij hebt het begrepen, dat was het wonder van de hemelvaart!

En de Hemelvaart is per slot van rekening niets anders dan het vervolg van Pasen.

Pasen

Als het Pasen is, denk ik, dat het feit van de opstanding van Jezus echt alles overtreft. Het is de kern van de bijbelse boodschap. Alle verkondiging, direct al in het Nieuwe Testament en alle verkondiging die daarna gekomen is, heeft dit feit tot uitgangspunt. Zoek het maar na in de toespraken van Petrus en Paulus en in hun brieven. En nergens scherper dan aan de Korintiërs heeft Paulus het geschreven: zonder dit feit is de hele zaak van de christelijke boodschap gebakken lucht. Echt, er valt niets meer te vertellen, als de opstanding van Jezus weg valt. En wat zijn de liederen die de Opstanding bezingen massaal en geweldig, opzweepend soms. Kondigt het jubelend aan, laat het de windstreken horen. Ik heb vaak tegen catechisanten gezegd, dat ze minstens één vast punt zouden moeten kiezen, dat voor hen boven alle twijfel verheven was en waarop ze dan zouden kunnen terugvallen als het eens moeilijk zou worden in hun leven en als ze het eens allemaal niet meer zouden zien zitten. Want dat moment zou altijd wel een keer komen!

Vragen en twijfels en onzekerheden zonder tal. En dan lezen we dat betoog van Paulus, dat geweldige betoog, dat van punt naar punt de lijnen trekt naar de onontkoombare conclusie dat alles fake is als de opstanding een bedenksel is. En wie dat vergeet, zal zijn leven zien veranderen. Slechte omgang bederft goede zeden.

Ja, dat zul je merken! Alles wordt anders. Je kunt de kerk wel sluiten, en de inzet voor het milieu krijgt dan ook een heel andere basis. De hele toekomstverwachting valt in duigen. Alles staat of valt met de werkelijkheid van de opstanding van Jezus Christus. En het was toen voor die mensen al net zo ongelooflijk als het voor iedereen gebleven is: die ene Mens die op

eigen kracht terugkwam van achter de steen en die zich aan honderden getuigen levend heeft vertoond. En dat is het. Daar moeten we het sindsdien mee doen. Want wat we zien, is verrotting en verkrotting, altijd en overal. In en buiten ons zelf. En dan het feit dat er in dit bestaan onvergankelijk leven aan het licht is gebracht. Ja, dat is alles.

Goede Vrijdag

Maar het feit van de opstanding krijgt uiteraard zijn betekenis pas vanwege de gebeurtenis die wij gedenken op Goede Vrijdag. Juist vanwege het karakter van zijn dood krijgt de opstanding de betekenis van de finale overwinning. Maar die dood... Als het Goede Vrijdag is, denk ik, dat er geen dag zwarter gekleurd is geweest dan de dag waarop de aarde drie uren dichte duisternis kende en een stem riep door de nacht: mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten? Is er iets verschrikkelijks te bedenken? Misschien hebben mensen als wolven voor andere mensen in de monsterlijke krotten van hun verdorven hersens wel ergere liederlijke martelingen uitgedacht in gevangenschappen, martelkampen, concentratiekampen. Maar daar hing hij, zonder God en Vader, overgegeven aan alles, en hij kon het elk moment stoppen. Het is duizend keer beschreven. Honderdduizend woorden zijn er voor bedacht. Het is in muziek uitgezongen, uitgeschreeuwd, in rijm en ritme op maat gebracht, en er is zelfs schoonheid aan beleefd, aan de gedichten, aan de schilderijen, aan de beeldhouwwerken, aan de muziek. Maar niemand zal het ooit adequaat beschrijven. Het is te verschrikkelijk om na te denken. En misschien is het grootste ervan wel gezegd met die simpele woorden in het klassieke avondmaalsformulier, dat Hij door God verlaten is, opdat wij nimmermeer door God verlaten zouden worden.

Kerst

En daarvoor was hij gekomen. Dat is Kerst. Het is de basis van alles. Daar is het begonnen. Hij werd mens. Hij werd 'vlees'. Dat klinkt rauw. Het is het ook. Eén van ons. In de rij van de sterfelijke mensen. Maar niet uit mensen te verklaren. Van boven ingeplant, in het geslacht van David, in het volk van Abraham. Maar David kan niet trots op hem zijn. En Abraham kan zich er niet op verheffen deze te hebben voortgebracht. Geen mens kan hem beschouwen als 'product' van ons zelf. Met Kerst denk ik dat er geen groter wonder ooit heeft plaats gevonden; een kind zonder vader. Dat is uniek. Het is in stro en in doeken gelegd; door zijn moeder. Zo zijn wij er allen gekomen, opgevangen door moeder. Ook zij die hun moeder nooit hebben gekend, zijn er zo gekomen. Er is geen mens ter wereld of hij is in de schoot van zijn moeder ontvangen en door het zaad van zijn vader verwekt. En deze, deze niet. Deze ene niet. Niet zo, en toch ontvangen, van de

heilige Geest, geboren uit de maagd Maria. Toch gewoon in stro en in doeken gelegd. God is zijn Vader. En Jozef, de zoon van David moet hem adopteren om hem als wettige erfgenaam van de troon te laten inschrijven in de registers van Israël. Het is allemaal hoogst bijzonder. En tegelijk zo gewoon. Gods licht heeft de herders omschenen. Dat is het licht van Psalm 97, het vuur dat voor God uitgaat en allen verteert wie tegen hem opstaan. Dat is het geweld van Psalm 68, waarmee God opstaat en alle tegenstand wegblaast. Dat is de bliksem van de Sinaï, waardoor een heel volk terugdeinsde van schrik. Dat is de majesteit van God, die de tempel voor de ogen van Jesaja vulde. Dat is het geweld waardoor Ezechiël op de grond werd geworpen. Dat is het stralende licht waarover de oude Zacharias zijn spreuk aanhief. Het is allemaal heel geweldig waartegen alle verkleinwoorden over sterretjes en herdertjes en kaarsjes en kneuterigheid kapot slaan. En toen stonden die mannen op in de nacht want ze wilden het nu ook wel eens zien, waar dat allemaal op sloeg. En toen kwamen ze bij een kind en zijn moeder, het meest normale tafereel dat een mens zich maar denken kan. Eén van ons, en toch niet onzer één. Een lief klein kereltje in de armen van een jonge vrouw, van Maria. Tegelijk de Zoon van God. Dat slaat werkelijk alles. Wie dat kan geloven, kan geen moeite meer hebben met te geloven in Gods almacht en voorzienigheid, in de schepping van hemel en aarde, in de belofte van God die bij de mensen woont. Daar begon het al. God bij de mensen, Immanuël. Toen werd het duidelijk dat mensen mogen wandelen met God en dat God gaat wandelen met mensen.

En nooit zal de verwondering kunnen ophouden.

*Ziet hoe tere is de Here,
die 't al draagt in zijne hand.*

Ds. Jan Oldenhuis is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman.

**Met het oog
op Christus
en zijn kerk**

Voor abonnementen en proefnummers:
bel 050-3013636,
mail woordenwereld@scholma.nl
of kijk op de website

www.woordenwereld.nl

Onmondigen aan het Heilig Avondmaal? 3

In twee eerdere artikelen (*De Reformatie*, d.d. 8 en 15 december) heb ik aandacht gevraagd voor de brochure van Depin³, waarin aandacht wordt gevraagd voor de vraag of mensen met een ernstige verstandelijke handicap wel of niet aan het avondmaal mogen. Bij mij roept de brochure, naast waardering, vragen op. Hier onder stel ik een paar van die vragen en zoek ik naar antwoorden.

R.R. Roth ■

Mee denken en verder denken

De vraag die mij al een poosje bezighoudt en door Depins brochure wat mij betreft wordt onderstreept, is deze: mag de ene groep onmondigen wel en de andere groep onmondigen niet aan het Heilig Avondmaal? Naast vragen over de exegese van 1 Korinte 11 is dit namelijk wat mij treft in de brochure van Depin. Het deputaatschap komt op voor de onmondige die altijd onmondig zal blijven. En houdt andere onmondigen die zich kunnen ontwikkelen tot mondige christenen van de tafel van de Heer. Hoe sterk zijn de argumenten die Depin daarvoor noemt? Ik heb vragen of dit bijbels gezien wel een houdbaar onderscheid is. De vragen die ik stelde in het vorige artikel werk ik hier onder uit.

Ad 1: Geven 1 Korinte 10 en 11 aanleiding tot cognitieve en ethische toelatingscriteria?

Ik heb moeite met de notitie dat 1 Korinte 10 en 11 aanleiding geven tot het ontwikkelen van cognitieve of ethische criteria voor het aangaan aan het avondmaal. Depin geeft ten aanzien van hoofdstuk 10 niet aan welk gegeven het betreft, maar lang hoeft je niet te zoeken. Het gaat dan over 10:15, waar Paulus de Korintiërs aanspreekt als 'verstandige mensen' die hij oproept om zijn woorden 'naar waarde te schatten' ('beoordelen' stond er in de NBG '51). Omdat het in vers 16,17 gaat over het avondmaal, wordt wel beweerd dat alleen mensen die tot verstand gekomen zijn aan het avondmaal gingen. Is dat een houdbare stelling?

Mijn antwoord is tweërlei.

- a) Ik vind het nogal wat om uit dit soort notities gegevens te halen over criteria voor aangaan aan het avondmaal. De vraag op wat voor voorwaarden je aan mag wordt namelijk door Paulus niet gesteld noch behandeld.
- b) Daarbij, exegetisch is meer te zeggen over de constatering dat 1 Korinte 10 aanleiding zou geven voor het ontwikkelen van cogni-

tieve criteria. Als vanzelf wordt vanuit onze eigen vraagstelling of onmondigen wel/niet aan het avondmaal mogen, aangenomen dat het contrast van verstandigen de onmondigen zijn. Dat is allerm minst zeker. Het is me gebleken dat het contrast van 'verstandig' niet wordt gevormd door de 'niet tot verstand gekomen gemeenteleden'. Het woord 'verstandig' is het best te typeren als een ironisch geestelijke typering van de gemeente. Het functioneert dan in contrast met Paulus en de zijnen.

Ik maak dat op uit die gedeelten van de eerste en tweede Korinte-brief waar hetzelfde woord voor verstandigen ('fronimoi') voorkomt: 1 Korinte 4:10 en 2 Korinte 11:16-19. In 1 Korinte 4:10 wordt de gemeente te Korinte als volgt getypeerd: wijs, verstandig in Christus. Er zit in deze typering geen positieve duiding van de Korintiërs, maar een sterk ironische. Ze zijn 'verstandig in Christus'. Dat lijkt heel wat. Echter, Paulus gebruikt de typering in een betoog waarin hij zichzelf als voorbeeld neemt om de Korintiërs een toontje lager te laten zingen. Met als doel dat ze niet uitgaan boven wat geschreven staat en zich dus niet richten op partijen (vs. 6). De term 'wijs in Christus' is in vers 10 een term die functioneert als ironisch contrast met de 'dwaasheid van Paulus om Christus wil'. Paulus heeft geen partijen willen aanbrengen met zijn evangelie-verkondiging, terwijl de Korintiërs dat wel doen (1:12).

Dit woord 'verstandig' wordt door Paulus ook gebruikt in hoofdstuk 10. Ik denk ook in zijn ironische betekenis. Daar zou tegen in te brengen zijn dat in hoofdstuk 10 geen contrast wordt genoemd (met de 'dwaze' Paulus bijvoorbeeld). Toch is niet aan te nemen dat Paulus bij zijn schrijven van de 1^e Korintebrief het woord 'verstandig' ineens positief of neutraal gebruikt in hoofdstuk 10. In Paulus' perceptie zijn de gemeenteleden te Korinte 'omhooggevallen' gelovigen. Daarbij komt dat de context van ver-

maan in hoofdstuk 10 hetzelfde is als in hoofdstuk 4. Dat wordt me ingegeven door Paulus' appèl in 10:15 op de Korintiërs zelf. Ook al zijn ze dan niet van Paulus' partij (1:12), ze zijn volgens henzelf 'fronimoi'. Wanneer ze dan Paulus' woorden wantrouwen, laat ze dan zelf beoordelen. Zo bezien functioneert de typering 'verstandig' en 'beoordelen' echter ook in hoofdstuk 10 niet in contrast met het onmondige deel van de gemeente, maar in contrast met Paulus. Dat dit de betekenis is in hoofdstuk 10 wordt mijns inziens onderstreept door 2 Korinte 11:16-19. Nog steeds is daar de tegenstelling tussen Paulus en de Korintiërs met deze ironische woorden te typeren: onverstandig tegenover verstandig.

Ook bij 1 Korinte 11 is het belangrijk om de vraag te stellen of het daar wel gaat over de vraag of een onmondige aan het avondmaal mag. Depin stelt: als je je kunt ontwikkelen tot zelfstandig gelovige, dan mag je als onmondige niet aan. Jezus heeft de gedachtenis aan Hem zo sterk benadrukt omdat elke viering een verkondiging is van zijn dood. Niemand mag het onwaardig vieren en ieder moet zichzelf dus kunnen beproeven. Onmondige kinderen moeten zichzelf dus eerst ontwikkelen en mogen pas aan bij gebleken zelfstandig geloof.⁴ Maar wat niet gezien wordt, is dat het woord 'gedachtenis' een oud woord is dat uit de cultus van het Oude Testament in die van het Nieuwe Testament wordt ingevoerd. En 'gedenken' roept voor ons wel de associatie op van 'zelf je verstand kunnen gebruiken', maar in het OT zit die notie niet zo aan dit begrip vast dat onmondige kinderen niet mochten meevieren met de gedachtenisfeesten. De viering van het Pascha als gezinsmaaltijd is hier illustratief (Exodus 12). Deuteronomium 16:3 (vgl. de Statenvertaling of de NBG '51) maakt helder dat door deel te nemen de mensen (inclusief de kinderen) leren gedenken. Verder zijn er de offermaaltijden voor het hele gezin waarin het gedenken van de grote daden van God centraal staan (Deuteronomium 16). Gedenken door deelname is in het OT voor iedereen mogelijk die in het verbond van God is opgenomen. Gedenken is meedoen en al doende leren wat je gedenkt.

Dat blijkt ook bij de instelling van het avondmaal door Jezus. Jezus geeft daar inderdaad aan dat het avondmaal is tot zijn gedachtenis. De nadruk op de gedachtenis van Hem is op dat moment echter niet alleen te verstaan als een pleidooi voor gelovig vieren. Dat is aantoonbaar onjuist omdat de leerlingen in het laatste onderwijstraject bezig zijn te leren dat Jezus moet lijden, sterven en weer opstaan (Matteüs 16:21). Hoewel ze al wel in de Christus geloven (Matteüs 16:16), verwerpen ze het onderwijsdoel van het laatste leertraject (Matteüs 16:22). Pas na de opstanding van Jezus opent Jezus het verstand van de leerlingen om

de Schrift op dit punt te begrijpen en legt Jezus de laatste hand aan hun leerproces. Om zo - volleerd - te kunnen getuigen in de wereld (Lucas 24:45-48). Wanneer er tijdens dat laatste leertraject door Jezus wordt gezegd: doe dit tot mijn gedachtenis, dan kunnen en willen de leerlingen dat nog helemaal niet bij de instellingsmaaltijd. Ze verzetten zich juist tegen de inhoud van de viering. Van Bruggen zegt dan ook terecht in zijn commentaar op Marcus: 'Terwijl hun hart het nog verwerpt, leert Jezus hun mond er reeds van te eten tot verzadiging.'⁵

Wat betekent dan wel de nadruk op de gedachtenis van Christus, bij de instelling van het avondmaal? Dat is vrij eenvoudig. Ze vieren het Pascha en gedenken de uittocht uit Egypte. Jezus stelt met de resten van dit gedachtenismaal op tafel het avondmaal in en richt de aandacht van de bevrijding uit Egypte nu op Zichzelf: 'dit is mijn lichaam dat voor jullie gegeven wordt. Doe dit, telkens opnieuw, om mij te gedenken.' 'Deze beker, die voor jullie wordt uitgegoten, is het nieuwe verbond dat door mijn bloed gesloten wordt' (Lucas 22,19,20). De nadruk op de gedachtenis van Christus vindt zijn contrast in het Pascha: van uitleiding uit Egypte naar de verlossing die Christus bewerken gaat.⁶ Er gebeurt niet meer dan een verschuiving van paaslam naar Paaslam en een verandering van een aantal gebruiken en symbolen.

De wijze waarop Depin terug grijpt op de instellingswoorden, om de discussie over kinderen (die zich kunnen ontwikkelen) aan het avondmaal niet te hoeven voeren, overtuigt mij niet. En 'gedenken' en de instellingsviering als zodanig zijn respectievelijk open voor kinderen als voor leerlingen die dat gedenken nog moeten leren gelovig te doen. Dit soort passages is in mijn ogen geschikt voor diegenen die de kinderen juist wel graag aan tafel zien. In ieder geval lagen er zonder uitzondering 'onmondigen' aan de eerste tafel aan, als het gaat om geloof in de Christus die moet lijden, sterven en opstaan. Waarmee voor mij de vraag op tafel ligt of je het *gebrokenheidsmotief* (zie vorig artikel) nodig hebt om een bepaalde categorie onmondigen aan te laten aan het Heilig Avondmaal.

Ad 2: Ontbrekende argumentatie bij de keuze verkondiging als constatering

Een tweede opmerking bij 1 Korinte 11 betreft de keuze van Depin voor de uitleg van het woord 'verkondigen' in 1 Korinte 11:26 als 'verkondiging als constatering'. Depin levert geen motivatie voor het afwijken van de uitleg die het meest voor de hand ligt: verkondigen met woorden. Ik kan ook geen reden bedenken om van die uitleg af te stappen. Grammaticaal is wel mogelijk wat Depin stelt en het geeft ook een mooie betekenis, maar qua woordbetekenis

van 'verkondigen' is deze vertaling niet voor de hand liggend.⁷

En het komt zeker niet als mogelijkheid op uit het betoog van Depin. Depin stelt dat dit woord in het NT altijd gebruikt wordt voor 'verkondiging met woorden'. Wat is dan het argument om daar vanaf te wijken? Dat ligt niet in de andere mogelijkheid van uitleg, maar in de doelgroep die Depin naar voren schuift. Bij die andere doelgroep past de andere manier van uitleg. Heb je die specifieke doelgroep niet voor ogen waarvoor het *gebrokenheidsmotief* niet kan worden aangewend, dan kies je weer voor de meest voor de hand liggende optie. Dit overtuigt me niet. Methodisch vind ik dat bedenkelijk.

Laten we het eens houden bij de betekenis verkondigen met woorden. Bij deze gangbare betekenis wordt doorgaans gedacht aan de verkondiging als bevel: wie viert wordt gedrongen tot verkondiging. De verkondiging als constatering wordt doorgaans, zo hebben we gezien, gekoppeld aan de viering van het avondmaal zelf als verkondiging. Maar je kunt verkondiging als constatering ook een betekenis geven met *woorden*. Er is dus een *derde* variant mogelijk. Ik noem ze voor de goede orde even alledrie:

1. verkondiging als bevel (met woorden): steeds wanneer u dit brood eet en uit de beker drinkt, wordt u gemaand het evangelie te verkondigen;
2. verkondiging als constatering (zonder woorden): steeds wanneer u dit brood eet en uit de beker drinkt, verkondigt u (door de viering zelf);
3. verkondiging als constatering (met woorden): steeds wanneer u dit brood eet en uit de beker drinkt, wordt het evangelie verkondigd (constatering van de verkondiging met woorden als begeleidend verschijnsel bij de viering).

Ik laat variant 2 liggen als de in mijn ogen minst waarschijnlijke optie. Mij spreekt de 3^e mogelijkheid het meest aan. Omdat Paulus bezig is met argumentatie voor zijn berisping van de gemeente (11:22), waarmee hij toewerkt naar zijn vonnis (11:27). Zijn eerste argument (11:23: 'gar', NBG '51: 'want') stelt: jullie weten waar het in het avondmaal over gaat, ik heb het jullie immers verteld! Zijn tweede argument (11:26: 'gar', NBG '51: 'want') stelt: jullie weten waar het in het avondmaal over gaat, het wordt ook vooraf of tijdens jullie viering van het avondmaal verkondigd (door iemand uit de gemeente die hen dat aanzegt bijvoorbeeld)⁸. Nu weet je het van twee kanten en je handelt er niet naar! Leer en leven rijmen niet. De eerste mogelijkheid (verkondigen als bevel) is ook een optie. De beschuldiging wordt dan ten aanzien van zijn tweede argument: door jullie viering loopt jullie verkondiging, waartoe je door de viering geroepen wordt, averij op. Leven en leer rijmen niet. Optie 3 spreekt me het meest aan, aangezien de beschuldiging van Paulus dan stoelt op fouten die gemaakt zijn en niet op

fouten die mogelijk nog gemaakt zullen worden. Hoe dan ook, in beide gevallen gaat het over mensen die door onderwijs weten van de hoed en de rand van het evangelie van Christus. Die mensen worden allereerst aangesproken en de hele gemeente deelt in de verantwoordelijkheid om deze mensen aan te pakken. Natuurlijk zijn er parallellen te vinden om 1 Korinte 11 toe te passen op andere situaties. Maar de doorvertaling naar onmondigen is buitencontextueel: het gaat hier niet over onmondigen, of ze zich nu kunnen ontwikkelen of niet. Ook een vers als vers 28 (iemand moet zich toetsen en dan eten en drinken) of een vers als vers 29 (wie niet beseft dat het om het lichaam van de Heer gaat, roept zijn veroordeling af over zichzelf) is niet los te maken uit de context van gemeentelieden die worden aangesproken op wat ze, tegen beter weten in, verkeerd doen.⁹

Mijn idee is daarom dat 1 Korinte 10 en 11 op zichzelf geen aanleiding geven om als algemene criteria voor het aangaan aan het avondmaal cognitieve en ethische uitgangspunten te formuleren. Wat let Depin om dat te constateren en vervolgens een eigen keus met een eigen onderbouwing te ontwikkelen voor het toelaten van mensen met een ernstige verstandelijke beperking? In plaats van een tekst zonder argumentatie te voorzien van een niet voor de hand liggende exegese als basis voor de eigen benadering? Voor mij wordt het daarmee niet geloofwaardiger.

Het zou mooi zijn en in mijn ogen voor de hand liggend om met betrekking tot de doelgroep die Depin naar voren schuift, meer te zeggen over het verbond van God met zijn volk. We hebben in de gereformeerde traditie begrepen dat de onmondigen er bij horen. Zichtbaar in de doop van pas geboren kinderen van gelovige ouders. Wij hebben de gang die iedere gedoopte maakt van aangeboden heil tot aangenomen heil, sacramenteel geijkt. Van doop, via persoonlijk belijden, naar avondmaal. Je kunt het zo doen, aangezien er geen expliciete bijbelse gegevens zijn die zeggen: kinderen moeten aan of kinderen mogen niet aan.¹⁰ Maar of het daarmee de meest voor de hand liggende wijze van doen is, is voor mij een vraag. Ik zie namelijk in de Bijbel nergens dat kinderen van Gods volk voor de tijd van hun onmondigheid, buiten de cultus gehouden worden. Tenzij het gaat over posities in die cultus die vanzelfsprekend niet door onmondigen kunnen worden ingenomen. Altijd is God iemand die zegt: hier ben ik, hier heb je mijn liefde, neem ervan, geniet ervan en leef er uit. Bijzonder om dat door Paulus terloops benoemd te zien in een pleidooi voor de op God alleen gerichte viering van het avondmaal in 1 Korinte 10. Niemand moet sullen met God, is daar de boodschap van Paulus. Je kunt niet God dienen en de afgoden. Kijk naar Israël: ieder werd gevoed uit één bron, Christus. Door die

gemeenschap met Christus verdroeg God het niet van zijn volk dat het afgoden naliep. Zo kan de avondmaalsgemeenschap ook niet samengaan met de gemeenschap met demonen. Ik vind het opvallend dat in een pleidooi voor een zuivere viering van het avondmaal, waarin Christus onze voedingsbron is, gewezen wordt naar het oudtestamentische volk dat in zijn geheel, oud en jong, Christus als voedingsbron had. Zie je hier niet de kracht van Gods verbond, dat het hele volk eet en drinkt uit de hand van Christus? En zou je dat echt niet mogen doorvertalen naar onze vieringen van het avondmaal? Vanzelf komen dan ook de ernstig verstandelijk gehandicapten in beeld.

Ad 3: Waarom gebruikt Depin de kinderen als voorbeeld voor onmondigen die onmondig blijven?

Voor mij wringt dit aspect behoorlijk in de brochure. 'Het is niet goed de toelating tot het avondmaal van mensen met beperkingen en de toelating van kinderen door elkaar te halen', stelt Depin met een verwijzing naar kerkrecht-deskundige F.L. Rutgers¹¹. Dat kun je wel zeggen, maar Depins verwijzingen naar het bijbelse en verstandelijk niet beperkte kind in zijn betoog vind ik juist daarom niet overtuigend. Het roept bij mij de vraag op of de aanvaarding van het *ontwikkelingsmotief* (zie vorige artikel) voor het aangaan aan het avondmaal door niet-verstandelijk gehandicapten wel zo valide is als door Depin wordt aangenomen. Ik zie ook dat voorbeelden van mensen met een verstandelijke beperking, niet voorkomen in de Bijbel. Maar gebruik je dan voorbeelden van kinderen uit de Schrift, help dan in ieder geval om te begrijpen waarom juist deze voorbeelden af te schermen zijn van de discussie over kindercommunie.

Ad 4: Moment van aangaan door de verstandelijk gehandicapte: parallel aan de reguliere leeftijd om belijdenis te doen?

Het lijkt er op dat hier geprobeerd wordt om duidelijk te maken dat er geen verwarring moet ontstaan: kindercommunie willen we niet. Terwijl het doorgaans toch al heel vroeg in een mensenleven zichtbaar is of iemand zich wel of niet zal ontwikkelen tot een zelfstandig denkend en handelend mens. Ik vind hier opnieuw de discussielijnen door elkaar heen lopen. Verzet tegen kindercommunie beïnvloedt de discussie over onmondigen die aan tafel mogen. Ik zou zeggen: als de gemeente de verkondiging van de gebroken mens niet kan missen aan de tafel, laat ze dan toe zo snel als dat kan. Laat je niet leiden door iets wat er volgens jou niets mee te maken heeft en gun de gemeente aan de tafel van de Heer de rijkdom van de verkondiging door het gebroken leven.

Afronding

Blij als ik ben met de bezinning op de plek aan het Heilig Avondmaal van de broer en zus met een ernstige verstandelijke beperking, ben ik van mening dat de bezinning niet is afgerond. De discussie is exegetisch niet overtuigend ten aanzien van de doelgroep van Depin. Ook is de discussie in mijn ogen exegetisch niet afgebakend van de discussie over kindercommunie. Ik heb zelf de vraag of dat überhaupt kan, en of dat nodig is. Maar goed, ik realiseer me ook dat er dan nog wel wat meer werk op je af komt dan alleen nadenken over de doelgroep die Depin voor ogen heeft. Ik hoop dat we de spa eens in de grond gaan steken om de plek van 'de onmondige' in zijn relatie tot de viering van het avondmaal opnieuw te doordenken.

Robert Roth is predikant van de Gereformeerde Kerk te Oegstgeest.

Noten:

3. *Broers en zussen met een ernstige verstandelijke beperking en de tafel van het verbond. Een studie naar de viering van het Heilig Avondmaal met mensen met een ernstige verstandelijke beperking*, Depin in samenwerking met de vereniging Dit Koningskind, december 2006.
4. *Broers en zussen...*, blz. 8
5. J.van Bruggen, Marcus, *Het evangelie volgens Petrus*, 3^e serie CNT, 1988, blz. 338.
6. Met de nadruk op deze woorden leest ook C.Trimp, 'De instelling van het avondmaal', in *De gemeente en haar liturgie*, 1983, blz. 110.
7. Waarbij ik noteer dat er buitenbijbelse voorbeelden te vinden zijn, waar 'kataggelein' indirect gebruikt wordt. Zie hiervoor W.Schrage, *Der erste Brief an die Korinther* (1 Korinte 11:17-14:40), in de serie EKK VII/3, 1999, blz. 46, noot 550. Hij noemt 2 Makkabeeën 8:36 (m.i. geen sterk voorbeeld); bij Josephus vindt hij een voorbeeld ('Ant 2,15 erkennt Jakob im Traum Josefs ein 'kataggelein' der Zukunft des Sohnes.'). En nog drie voorbeelden bij verwijzing.
8. G.N.Lammens, *Tot zijn gedachtenis. Het commemorative aspect van de avondmaalsviering*, 1968, blz. 63, 69.
9. Vliegen we hermeneutisch niet uit de bocht wanneer we deze uitspraak op elke avondmaalsganger toepassen en zo komen tot het uitsluiten van kinderen? Neem bijvoorbeeld II Thessalonicenzen 3:10: wie niet werken wil, zal ook niet eten. Ook een algemene uitspraak. Maar niemand zal deze tekst aangrijpen om kinderarbeid te verdedigen. Zo'n uitspraak lees je natuurlijk in zijn context. Maar waarom 1 Korinte 11:27-29 dan niet ook?
10. Vergelijk J.van Bruggens observatie in *Het diepe water van de doop*, 1997, blz.68: 'Iets vergelijkbaars doet zich voor wanneer latere christenen passages in de brieven lezen over de avondmaalsviering. Als vanzelf leest men daarin dat de kinderen daar niet bij waren betrokken, maar de teksten zelf maken dat helemaal niet duidelijk. Zij gaan niet over de vraag of er al of niet kleine kinderen (...) avondmaal vierden.'
11. *Broers en zussen...*, blz. 13, noot 8

Liedboek 142: U Jezus Christus, loven wij

lied van de week

Eigenlijk weet ik niet hoeveel kerken elke week trouw het lied van de week instuderen en in de dienst zingen. In elk geval hoop ik dat het komende kerstfeest massaal aangegrepen wordt om tijdens de dienst op kerstmorgen het gezang 'U Jezus Christus, loven wij' te zingen. Het is niet alleen een lied met eerbiedwaardige oude papieren, maar het is bovendien naar tekst en melodie bijzonder rijk en eigentijds. Men kan eenvoudig een aantal afleveringen van dit blad vullen met informatie over inhoud, geschiedenis en achtergronden van dit lied. Ik moet volstaan met een paar globale opmerkingen.

J. Smelik ■

Tekst

De eerste strofe van dit lied is van oorsprong een middeleeuws geestelijk volkslied, een zogenaamde leis, genoemd naar het 'Kyrie eleison' (Heer, ontferm U) waarmee dergelijke liederen afsloten. Deze herkomst verklaart meteen waarom elk couplet van het lied van deze week eindigt met 'Kyrieleis.' Mogelijk werden *leisen* tijdens de Middeleeuwen op hoogtijdagen door het volk tijdens de liturgie gezongen. Een bekende leis is bijvoorbeeld 'Nu zijt wellekome' (Liedboek, gez. 145).

Martin Luther nam deze strofe als uitgangspunt voor zijn lied 'Gelobet seist du, Jesus Christ'. Dat wil zeggen: het eerste couplet van Luthers lied is een bewerking van de middeleeuwse leis. Omdat er verschillende versies van dit middeleeuwse volkslied in omloop zijn, valt niet meer vast te stellen of Luther een nieuwe versie gemaakt heeft of dat hij een bestaande versie letterlijk overgenomen heeft. Hoe dan ook, de oudst-bekende versie is afkomstig uit een handschrift uit Trier en luidt:

*LOUET sistu jh(es)u christ,
dat du hude bore(n) bist
va(n) eyner maghet dat is war,
dat vrowet sik all he(m)elsche schar.
(Kyrieleis)*

Luther voegde zes nieuwe strofen toe, waarin hij direct en indirect refereert aan talrijke passages uit de Schrift (Joh. 1, Rom. 8, Hebr. 1 en 2, Fil. 2, 2 Kor. 8 etc.), de belijdenis van de kerk (o.a. de geloofsbelijdenis van Nicea) en verschillende hymnen (o.a. Ambrosius' 'Veni redemptor gentium'). Karakteristiek voor dit lied is dat Luther voortdurend gebruikmaakt van tegenstellingen. God

werd mensenkind, het Licht kwam midden in de nacht, het Kind dat voor de wereld te groot was, ligt in Maria's schoot, enzovoort.

Wanneer men de oorspronkelijke Duitse versie van het lied nog nauwkeuriger bekijkt, ontdekt men een boeiende symmetrie: in vers 1 en 9 wordt gesproken over 'verheugen/verblijden', in vers 2 en 6 over 'armoede', in vers 3 en 5 over de 'wereld/aarde'. Het centrale couplet is dan vers 4 (waarbij u eens moet letten op hoeveel keren een heldere i-klank gebruikt wordt):

*Das ew'ge Licht geht da herein,
Gibt der Welt ein'n neuen Schein;
Es leucht't wohl mitten in der Nacht
Und uns des Lichtes Kinder macht.
Kyrieleis!*

In het midden van dit vers (en dus midden in het lied!) wordt de centrale notie van het kerstevangelie onder woorden gebracht in bewoordingen van de evangelist Johannes: het ware Licht, dat ieder mens verlicht is naar de wereld gekomen en schijnt in de duisternis. Het maakt ons kinderen van het licht.

In de eerste vier coupletten viel alle accent op wie Christus is en wie Hij werd, waarbij Luther - zoals typerend is voor hem - alle aandacht heeft voor het gegeven dat de geboorte van de Heiland voor Hem ook het begin van zijn vernedering was. Vanaf de vierde strofe wordt in het lied beschreven wat de geboorte van Christus voor ons betekent: het Kind voert ons uit de duisternis, het maakt ons aan engelen gelijk, het is met ons begaan.

Hier komen we automatisch op een andere karakteristiek dat we in meer Lutherliederen aantreffen, namelijk het nadrukkelijk accent dat Christus' komst op aarde gebeurde *pro nobis*, voor ons. Je hoort in dit lied (helemaal

wanneer je de originele Duitse tekst zingt) de blijde verbazing volop doorklinken van iemand die nog maar relatief kortgeleden het heldere licht van het evangelie heeft (her)ontdekt. Dit kerstlied van Luther behoort dan ook tot de vroege liederen van de reformator: waarschijnlijk heeft hij het rond Kerst 1523 gedicht. Het lied was waarschijnlijk (want zo ging dat vaak in die tijd) al in 1524 via losse liedbladen bekend geraakt en werd in elk geval opgenomen in *Eyn Enchiridion oder Handbüchlein eyner ytzlichen Christen fast nutzlich bey sich zuhaben* (Erfurt 1524).

Uit het bovenstaande is wellicht ook duidelijk geworden dat de smeekbede, het kyrie, waarmee elke strofe eindigt, veel meer is dan een rudiment van een middeleeuwse leis. Want Christus' vernedering was noodzakelijk vanwege onze ellende en schuld. Ook dat is een aspect dat onlosmakelijk verbonden is met de kerstboodschap en dus tot klinken kan komen in een lied waarin het kerstféést bejubeld wordt.

Melodie

Zoals Luther een oude tekst als uitgangspunt nam, zo gebruikte hij hoogstwaarschijnlijk ook

een bestaande melodie. Het is een zeer opgetogen melodie in de stralende en statige mixolydische modus ('kerktoonsoort'). Fraai is ook de spanningsboog van de melodie: al in regel 2 bereikt de melodie haar hoogtepunt (veelzeggend op het woordje 'mens!'). In de derde regel bereikt de melodie het laagste punt. Markant daarbij is dat de melodie in die regel vanaf het midden (hoge d) steil afdaalt naar de lage d en zo eigenlijk de dalende beweging uit de tweede helft van regel 2 nog veel krachtiger neerzet. Inderdaad, het gebeurt in de regels waarin gezongen wordt over 'daß du Mensch geboren bist von einer Jungfrau, das ist wahr': Gods Zoon daalt uit de hoge neer.

Kenmerkend voor de melodie is het slot van de vierde regel, waar we een korte melisma (meer noten op één lettergreep) aantreffen als soort opmaat voor de laatste regel: het kyrieleis. In de melodie herkennen we tevens het karakteristieke ritmische patroon 'kort-lang' aan het begin van de regels 1, 3 en 4, een patroon dat Luther hanteerde bij verkondigende teksten.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

Veenendaal-West - bedankt voor beroep: - A.A. Kramer te Zwolle-Berkum

Enschede-Noord (tweede predikantsplaats) - **beroepen:** J. Boersma te Amersfoort-De Horsten

IJmuiden - beroepen J.M. van Leeuwen te Spakenburg - Zuid (miss. dienst te Congo)

persberichten

Nieuwe lezingen Ten Boer

Herinnert u zich nog de lezingen van vorig jaar? We hebben veel positieve reacties gekregen. Op veler verzoek willen we ook het komende seizoen weer enkele lezingen organiseren. Zo de Here wil zal Prof. Te Velde als eerste spreken op **dinsdag 12 februari 2008**, met een vervolg op zijn lezing van vorig jaar. De titel is nog niet bekend, maar hij schrijft zelf het volgende over de inhoud:

"...ik wil dan wel nader ingaan op de breedte-vraag, dus rond eenheid en verschillen in de gereformeerde traditie en kerken, besproken vanuit Schrift en historie. En uiteraard hoe je elkaar daarin vasthoudt, dus ook de ethiek van de onderlinge omgang in een kerk met verschillen."

Zoals gewoonlijk zal de lezing plaatsvinden in het kerkgebouw van de Gereformeerde kerk te Ten Boer, Vijverweide 26. Er is vanaf 19.45 uur koffie (tegen betaling) te verkrijgen en we

hopen om 20.00 uur te beginnen. Er wordt een collecte gehouden ter bestrijding van de kosten.

Noteer ook alvast de datum van de volgende vergadering: **11 maart 2008**.

Namens de Werkgroep Winterlezingen Ten Boer,
Fred Zwarts

Zendtijd voor kerken

Op D.V. Eerste Kerstdag **25 december 2007** om 17.02 uur via Radio 5 wordt een kerkdienst uitgezonden vanuit de Gereformeerde Kerk (v) De Opgang in Hoogeveen.

Voorganger is ds. Jan Geersing over het thema: 'Kerst, dat belooft wat!' Aan de dienst wordt meegewerkt door Thea Steenbergen, orgel, en een cantorij onder leiding van Jacobien From-Dorenbos.

“Ik ben directer geworden in mijn preken”

in gesprek met

W.M. Bakker ■

“Dient de Here met vreugde.” Over die woorden uit Psalm 100 preekte ds. R. Timmerman (75) afgelopen maand in Assen, precies vijftig jaar nadat hij in het ambt van predikant werd bevestigd.

Hij ervaart het als een wonder dat hij dit bijzondere jubileum mocht vieren. „Ik ben vaak ziek geweest, heb alle mogelijke operaties gehad, maar ik ben steeds weer genezen. Iedere keer had ik het idee dat God me teruggaf aan het leven en aan het werk.”

Aan de wand van de woonkamer in zijn bungalow in Hoogland hangt een schilderij van David die op de harp speelt. In de zithoek heeft ds. Timmerman de krant en diverse kerkelijke bladen binnen handbereik. De 75-jarige emerituspredikant voelt zich nog steeds nauw betrokken bij de ontwikkelingen op het kerkelijke erf, al geeft hij eerlijk toe niet alles meer volledig te kunnen overzien. Vaak gaat hij 's zondags nog één keer voor in een eredienst.

Tien jaar geleden ging ds. Timmerman met emeritaat, nadat hij achtereenvolgens de gemeenten van Hijken (1957), Bunschoten-Spakenburg (1961), Heemse (1969) en Assen-Noord (1980) had gediend. Veel emotionele herinneringen liggen er in Assen, waar in 1981 zijn eerste vrouw stierf. In 1989 hertrouwde de predikant. Samen met zijn tweede vrouw heeft hij acht kinderen en twintig kleinkinderen. „Ik hoop en bid dat ook mijn kleinkinderen bij het opgroeien de Here mogen leren kennen”, zegt ds. Timmerman.

Goede leerschool

De predikant groeide op in een eenvoudig gereformeerd gezin in Enschede, waar zijn vader letterzetter was. Het was al vroeg duidelijk dat hij zelf een andere kant op wilde. “Toen ik nog heel klein was - ik kwam net boven de tafel uit - en mijn tantes me vroegen wat ik wilde worden, zei ik: Ik wil papa worden. Als ze daarna vroegen wat ik verder wilde worden, zei ik: dominee. Dat is altijd zo gebleven. Ik heb er nooit enige twijfel over gehad. Blijkbaar zat het in me.”

Toen hij in klas zes zat, vond het hoofd van de

school dat hij beter iets in de techniek kon gaan doen, maar van zijn ouders mocht hij naar het gymnasium. “Ik ben rechtstreeks doorgestoomd naar Kampen, met onderbreking van het laatste oorlogsjaar, toen ik niet naar school kon. Mijn ouders ben ik nog altijd bijzonder dankbaar dat ze me hebben laten studeren. Ze hebben daar veel voor over gehad. Mijn vader had vroeger zelf ook graag predikant willen worden, maar heeft er niet de mogelijkheden voor gehad omdat hij al jong wees was.”

Op 25-jarige leeftijd deed ds. Timmerman met een preek over Efeze 2 intrede in de Gereformeerde Kerk van Hijken, nu Hooghalen geheten. “Vijf minuten na het begin van de eerste kerkenraadvergadering die ik meemaakte, kreeg ik van een oudere broeder de voorzittershamer in handen. Dan besef je dat je als jong broekje leiding moet geven. In Hooghalen heb ik een goede leerschool gehad. De mensen zeiden precies waar het op stond. Als het goed was én als het niet goed was. In het laatste geval zeiden ze er ook bij waaróm het niet goed was.”

Strijd

Over het geestelijke klimaat in die dagen zegt ds. Timmerman: “Het was nog niet zo lang na de Vrijmaking. De gedachte “wij zijn de ware kerk” leefde sterk. Als ik in een preek gewoon het Evangelie vertelde, los van de strijd in de kerken, was het voor sommigen niet goed. Preken moesten antithetisch zijn, vond men, ook later toen de strijd tussen *De Reformatie* en *Opbouw* begon.”

Waar in verschillen de preken die u vijftig jaar geleden hield van uw huidige preken?

“Ik bereid mijn preken nu anders voor. In het begin koos ik een tekst en pakte ik er meteen de *Korte Verklaring* en andere commentaren bij. Tegenwoordig kijk ik eerst: wat staat er precies en wat heeft dat mij te zeggen? Daardoor ben ik directer geworden in mijn preken. Als ik nu aan mijn eerste preken terugdenk, snap ik niet dat de gemeenteleden ernaar ble-

ven luisteren en er iets van konden begrijpen. Maar blijkbaar zijn ze er in die tijd toch wel door gevoed. Het was: exegese, exegese, exegese. En dan nog een klein stukje toepassing. Tegenwoordig lopen beide aspecten door elkaar en is er veel meer aandacht voor de concrete werkelijkheid waarin gemeenteleden hun plek hebben.

De situatie vroeger was natuurlijk heel anders dan die van nu. Ik herinner me dat mijn vader op een gegeven moment zei: nu begin je beter te preken. Hij bedoelde daarmee dat ik meer moeilijke woorden ging gebruiken. Later heb ik dat juist moeten afleren.

Als me vroeger werd gevraagd in de preek ook iets tegen de kinderen te zeggen, reageerde ik: "dat kan ik niet, de ouders moeten het maar doorgeven." In Assen ben ik ermee begonnen elke zondag zelf een korte samenvatting van de preek voor de kinderen te maken. Ik merkte dat ze er daardoor wat van oppikten."

Hoe kon u preken in perioden waarin u zelf misschien wel eens geestelijke dorheid kende?

"Dan viel ik terug op mijn roepingsbesef. Ik heb dat bijvoorbeeld sterk ervaren in de periode nadat mijn vrouw in 1981 jong - ze was nog geen vijftig - overleed aan kanker. Dan moet je toch de preekstoel weer op, naar de mensen toe. Ik probeerde mezelf met mijn preken dan ook maar te troosten. De eerste preek die ik na het overlijden van mijn vrouw hield, ging over Psalm 90: Leer ons zo onze dagen tellen, dat we een wijs hart bekomen. Dat was een boodschap voor de gemeente, maar ook voor mezelf. We moeten onze dagen tellen, we worden niet vanzelfsprekend oud.

Ik was gewend de gemeente in te gaan om mensen te troosten met het Evangelie. In die tijd begonnen de mensen al gauw mij te troosten. Dat was een bijzondere ervaring."

Wat trof u het meest in de pastorale bezoeken die u jarenlang aflegde?

"Het heeft me getroffen dat ik, als ik met het Woord ergens kwam, bijna altijd een open oor vond. Dat ik mensen kon bereiken in hun verdriet, ook als de omstandigheden soms heel moeilijk waren. Ik herinner me dat ik een keer na een vergadering iets zat te drinken met een collega. Hij werd gebeld dat hij naar een gezin toe moest waarvan een jongen was verongelukt. Toen hij dat hoorde, zei hij: "Was ik maar nooit dominee geworden." Maar toen hij van dat bezoek terug kwam, zei hij: "Er is geen mooier vak dan dat van dominee." Het spanningsveld tussen die twee kanten heb ik zelf ook ervaren."

Hebt u vrucht op uw ambtelijke werk mogen zien?

"Wat is vrucht? Ik heb gelukkig dankbare mensen ontmoet. En op catechisatie veel jongelui meegemaakt die langzaam tot geloof kwamen of in het geloof werden bevestigd. Belijdenisdiensten behoorden voor mij tot de hoogtepunten van mijn ambtelijke werk. Het is een won-

der als jonge mensen gaan geloven en God belijden als hun Vader in de hemel. Ik heb altijd geprobeerd door tekst- en liedkeuze van belijdenisdiensten iets bijzonders te maken." *In 1985 publiceerde u het bijbels dagboek voor jongeren 'Leven met God'. Hebt u een speciale band met jongeren?*

"Ik had nooit gedacht dat ik een boek zou kunnen schrijven. Maar mijn eigen kinderen zochten in die tijd een dagboek en dat bleek er niet te zijn in eigen kring. Ik heb toen op een eenvoudige manier de thema's wet, gebed en geloofsbelijdenis behandeld met teksten erbij uit de Groot Nieuws-vertaling. Niet omdat ik daar in alle opzichten achter stond, maar omdat het een vertaling was die jongeren aansprak. Ik heb het als een wonder ervaren dat er zes drukken van zijn verschenen."

In de achterliggende jaren hebben ook heel wat mensen de kerk en het geloof vaarwel gezegd. Wat doet dat met u?

"Dat is heel triest. Je kunt het eigenlijk niet goed plaatsen als jongeren die, voor zover ik dat kon zien, oprecht hun geloof hebben beleiden er later toch mee breken. Hoe zit het dan met de volharding der heiligen? Waren ze geen heiligen of is er soms toch geen volharding? Daar kom je nooit helemaal uit. Je kunt het ook niet in een schema zetten. De Here is trouw, maar de mens heeft ook een eigen verantwoordelijkheid. Het blijft moeilijk. Je wilt mensen zo graag gelukkig zien. En je weet dat ze wanneer ze de Here niet dienen óngelukkig zijn, al beseffen ze dat zelf niet. Het is vaak heel moeilijk mensen die God vaarwel zeggen nog te bereiken."

Nooit moedeloos geweest?

"Ach, wat is moedeloos? Wel diep teleurgesteld als het niet overkwam wat ik wilde zeggen. Ik heb in Spakenburg gestaan. Daar had ik in het contact met de jeugd wel eens het idee dat het ploegen op rotsen was. Dan hield ik mezelf maar voor: ik moet mijn werk doen en de Here zal het wel gebruiken. Hoe? Dat weet ik niet altijd."

Het kerkelijke leven is intussen volop in beweging. Welke positieve ontwikkelingen ziet u?

"Ik vind het positief dat we de blik naar buiten richten, dat we niet meer zo opgesloten zitten in ons eigen kringetje. We spreken gelukkig niet meer zo over de ware kerk als in 1944, hoewel daarvan ook wel eens een karikatuur is gemaakt. Alsof we gezegd zouden hebben dat alleen vrijgemaakten zalig konden worden. Ook het bewust proberen kerk te zijn en te blijven in deze tijd vind ik positief. Ik las pas een artikel over de kerk in Mijdrecht die een paar jaar geleden nog maar veertig zielen telde. Men heeft toch geprobeerd die weer nieuw leven in te blazen. Of dat altijd op de goede manier gebeurt? Dat weet ik niet. Maar het is wel mooi om te zien dat die gemeente nu weer groeit."

Over welke ontwikkelingen maakt u zich zorgen?
 “Er lijkt in deze tijd niets meer vast te staan. Ik wil niet terug naar vroeger, maar heb soms wel het idee dat er erg veel op losse schroeven wordt gezet. Recent las ik bijvoorbeeld dat de tucht in onze kerken niet meer zo functioneert als voorheen. De tucht is niet ouderwets, maar Bijbels. Ik heb er zorgen over als dergelijke zaken verdwijnen.”

Wat is bij alle veranderingen onopgeefbaar?
 “Het besef dat de Bijbel het Woord van God is. Laten we daar alstublieft niet mee gaan knoeien. We moeten laten staan wat er staat, bijvoorbeeld als het gaat over de scheppingsdagen, en gemeenteleden niet opzadelen met de vraag: wat is waar en wat is niet waar? Er mag van mij veel veranderen in de kerk. We zingen de laatste jaren allerlei nieuwe liederen en we hebben andere formulieren. Allemaal prima, zo lang ze maar Schriftuurlijk zijn. Het vasthouden aan het Woord van God en de belijdenisgeschriften is echt onopgeefbaar.”

Wat is de belangrijkste geestelijke les die u zelf de afgelopen halve eeuw hebt geleerd?
 “Dat je het nooit van jezelf moet verwachten. Als het aan mij had gelegen, was er weinig van het werk terechtgekomen. Klein denken van mezelf en groot denken van de Here, dat heb ik wel geleerd. Het is een wonder dat de Here mij wilde gebruiken in Zijn dienst. Daar was ik ver-

wonderd over toen ik, met mijn eenvoudige afkomst, in mijn eerste gemeente werd bevestigd. En ik ben er nu verwonderd over dat ik het zo lang heb mogen doen.

Dat is door veel lichamelijke en psychische pijn heen gegaan. Ruim dertig jaar geleden heb ik overwogen vervroegd emeritaat aan te vragen. Ik had last van een vergrote hypofyse en moest in korte tijd een aantal operaties ondergaan. De dokter zei naderhand tegen mijn vrouw: “Elke keer dacht ik: hij haalt het niet, hij sterft eronder.” Uiteindelijk heeft bestraling geholpen en ben ik langzaam beter geworden. Ik ben vaak ziek geweest, heb alle mogelijke operaties gehad, maar ik ben steeds weer genezen. Iedere keer had ik het idee dat God me teruggaf aan het leven en aan het werk. Toen ik een paar jaar geleden een nier moest missen, dacht ik: Als de Here me nu wegneemt, is het goed. Maar als je dan weer bij komt uit de narcose, ben je toch weer dankbaar, zeker als je nog samen mag zijn.”

Welk Bijbelgedeelte spreekt u het meeste aan?
 “Psalm 139. Dat vind ik een schitterende Psalm die het hele leven omvat. De Here is bij me, Hij omringt me. Dat is echt geweldig.”

Michiel Bakker is journalist van het *Reformatisch Dagblad* en lid van de Gereformeerde Kerk te Harderwijk.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. Dr. B. Kamphuis, coördinator
 ‘Achtergronden’

EINDREDACTEUR:

Dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, coördinator ‘Meditatief’,
 Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
 Drs. B. Luiten, coördinator ‘Kerkelijk leven’
 en ‘Wandelen met God’,
 Prof. dr. S. Griffioen, J. Westert, coördinator
 ‘Samenleving’.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator ‘Opvoeding en
 onderwijs’, J.M. de Jong, rubriek ‘Kunst’,
 Ds. G. Riemer, coördinator ‘Van binnen
 naar buiten’, Dr. J. Smelik, rubriek ‘Kerk
 en muziek’, Drs. H. Veldman, rubriek
 ‘Kort historisch’.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
 Drs. B. Bos (secretaris),
 F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
 Scholma Druk bv, Postbus 7
 9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
 Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
 E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
 post via bovengenoemde postbus.
 Uitgever: Print Media bv, Bedum
 Technische realisatie:
 Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
 9780 AA Bedum.
 Telefoon: 050 - 3013636.
 Fax: 050 - 3012732
 (o.v.v. Reformatie).
 E-mail: reformatie@scholma.nl
 Aanlevering advertenties in overleg.
 ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
 studenten € 19,50;
 buitenland € 130,00
 - abonnementsjaar loopt van
 1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient
 1 maand voor aanvang van het nieuwe
 abonnementsjaar schriftelijk of per
 e-mail te geschieden (voor 1 december)

Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-
 rom verkrijgbaar bij de Chr.
 Blindenbibliotheek voor blinden
 en slechtzienden.
 Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
 fax 050-4091252
 e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
 Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
 gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
 blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
 ISSN 0165-5191

Nederlandse Stichting "Verpleegkundigen voor Israël"

Ook uw steun is nodig!

De V.V.I. stelt zich ten doel:
Israël helpen met de verpleging
van alle bevolkingsgroepen,
ongeacht afkomst en overtuiging.

Verpleegkundige Hulp

discrimineert niet...

Giften graag op giro 3885840

t.n.v. Penn. VVI, Postbus 476,

3440 AL Woerden

Int.: Secretariaat tel 010-4137951

email: adm.vvi@planet.nl

internet: www.zorg4israel.nl

Ook bemiddeling bij uitzending vrijwilligers

Geeft u óm Israël, geef dan vóór Israël

ELISABETHBODE

blad voor het leven

**Elisabethbode, al 75 jaar
blad voor het leven!**

Profiteer van
de jubileumaanbieding
en krijg het luisterboek
van André F. Troost
cadeau

Ja, ik neem een jaarabonnement op de **Elisabethbode** (min. 1 jaar, 26 nrs), betaal € 29,50 en ontvang als **welkomstgeschenk gratis** het luisterboek **Om stil te worden** van André F. Troost*

* ACTIE GELDIG T/M 31 JANUARI 2008

NAAM EN VOORLETTERS _____ M/V

ADRES _____

PC/WOONPLAATS _____

TELEFOONNUMMER _____

☐ IK ONTVANG EEN ACCEPTGIRO (€ 1,15 TOESLAG)

☐ IK MACHTIG EB MEDIA OM HET VERSCHULDIGDE BEDRAG
AF TE SCHRIJVEN VAN MIJN

(POST)BANKREKENING: | | | | | | | |

DATUM _____

HANDEKENING _____

BON VERZENDEN NAAR EB MEDIA, POSTBUS 2101, 7420 AC DEVENTER

ELB-REF0712

LPB uitzendingen via bestaande kerktelefoon

Steeds meer kerken gebruiken een kerktelefoonsysteem via internet. De gebruikers van deze systemen zijn voor een groot deel ook doelgroep van de LPB.

Wij willen deze mensen graag met onze opnamen bereiken. Daarom gaan we elke week een CD van de LPB via bestaande kerktelefoonsystemen aanbieden aan deze luisteraars.

Deze uitzendingen zijn daarnaast ook voor iedereen te beluisteren via **www.luisterpost.nl**. Daar vindt u ook het programma voor de komende weken.

Heeft u vragen? Neem dan gerust contact met ons op.

Postbus 499, 8000 AL Zwolle
038 - 42 70 448, lpb@gbouw.nl
Giro 1250509

Voor elkaar!

luisterpostbralectah

Geef om een gezin

Veel gezinnen in ontwikkelingslanden leven in extreme armoede. Red een Kind steunt deze gezinnen met hulp op maat. Wij helpen kinderen naar school en steunen de ouders met voedsel, kleding en medische zorg. **CBF** VOOR GOEDE DOELEN

www.redeenkind.nl

tel. 038 - 4604648 • giro 1599333 • Zwolle

Digitaal, veelkleurig en totaal

1

2

3

Scholma Grafimedia Groep

Scholma Druk
druk en print

Profiel
uitgeverij

Printmedia
new media

Postbus 7
9780 AA Beëum
Industrieweg 4
9781 AC Beëum

T: 050 - 301 36 36
F: 050 - 301 27 32

E: info@scholma.nl
I: www.scholma.nl

INVENTARIS

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

De premie is laag en de dekking is hoog.
Wat wil je nog meer?

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

